

ТОНЧО ЖЕЧЕВ
ДУХОВЕН ПЛОД НА
ИЗГНАНИЧЕСКА СЪДБА

chitanka.info

В авторския предговор към тази книга се дават достатъчно сведения за нейната история, за съдбата на Груев, за другите му, съвършено непознати на нашия читател, книги. Отделно искам да подчертан казаното вече за необикновената и в известен смисъл решаваща роля, която изиграва за създаването на „Корона от тръни“ Димитър Велков (известен на Запад като Джеймс Велков). Както се вижда, ролята на г-н Велков в случая е надраснала познатата роля на меценат, спонсор, поддръжник на едно културно начинание. Той всъщност е станал инициатор и вдъхновител за раждането на тази книга. Тъкмо на г-н Велков дължим голяма благодарност и за предоставените ни права за публикация; той беше вдъхновителят и на запознаването на българския читател с книгата, като направи всички възможни улеснения за това.

В нашия печат се появиха някои статии, които разказват за културните начинания и планове на г-н Велков. Ние имахме възможност да се уверим, че този родолюбив българин, който живее днес в Париж, не хвърля думите си на вятъра, а прави всичко за подпомагане и на българската култура, след като е строил цели градове в чужбина.

За да се оцени замисълът на Димитър Велков, трябва да се държи сметка, че той датира от времето, когато на световната сцена го нямаше Горбачов, студената война следваше своя ход, Желязната завеса едва се бе пропукала тук-там и всъщност създаването на книга като „Корона от тръни“ не е можело да не изглежда като обречено предприятие. Не е можело да се разчита на масовия български читател, на достъп до Родината, за която тя всъщност е предназначена. Ето в тия условия се кръстосват съдбите на двамата изгнаници — Димитър Велков и Стефан Груев. Само времето ще разкрие колко донкихотизъм и благородна любов към земята на своите предци са били необходими, за да се замисли и осъществи едно такова дело! Доколкото се разпростират моите сведения, идеята за такава книга, нейната най-обща структура най-напред са възникнали у г-н Велков и той потърсил сътрудничеството и блестящото перо на Стефан Груев за осъществяването на замисъла.

Всъщност мнозина от българските читатели вече или нещо знаят от книгата на Стефан Груев, или най-малко са чували за нея. Откъси бяха четени по западните радиостанции, самият аз най-напред се

заслушах в тях, преди да съм имал възможност да я държа в ръцете си и да я прочета. В известен смисъл може дори да се каже, че тази книга е станала знаменита у нас, преди да е излязла на български език. Защото всеки, който чуеше един или друг откъс, беше заинтересуван, питаше къде и как да я намери. Сега, след като прочетох внимателно цялата книга, мога да кажа с пълна увереност — тя не само не губи, но направо печели от прочитането, нейното богатство, яркост, внушения могат само да загубят от повърхностно прослушване. Това е книга, която се чете с наслада и доставя познание и удоволствие в равна степен, тя не може да бъде оставена, бързаш да се върнеш към нея, да останеш насаме с нея, тя предизвиква нетривиални емоции и мъчителни размисли.

Убеден съм, че „Корона от тръни“ принадлежи към най-доброто от богатата наша историко-документална и биографична литература. Тя великолепно съчетава двете съществени качества на този род литература — солидна фактологическа основа, която позволява по нея спокойно да се изучава цял един трагичен период от българската национална история — от 1918 до 1944 г. И същевременно това изучаване е естетическо преживяване, възкресени са хора и събития, потапяме се в атмосферата на станалото, готови сме да извличаме поуки, задоволено е и нравственото ни чувство, че все пак всеки и всичко в края на краищата намират справедливо мястото си.

Още в началото искам да кажа, че ценността на тая книга освен всичко друго е във връзката ѝ с една по-стара и вечно жива традиция на историческата и биографична книжнина. Тук историята се разказва не за историци или за мъченици, като учениците, които учат история по нашите жалки учебници, а за всички, за народа, за любознателните читатели, за тези, които просто обичат да четат за отминали времена. Затова и тая книга така органично ще се впише в нашата типична жанрова маргиналия, в типично българското смесване на жанровете. И аз ѝ предричам, че трайно ще заседне в съзнанието на нашия народ още преди литераторите и историците да се разберат какво всъщност представлява тя. (Нима още сме се разбрали какво са „Строителите“ на Симеон Радев, към кой дял на културата ни принадлежат. И това не беше ли една от причините близо седем десетилетия тази книга да бъде държана под похлупак!)

Разказваческата дарба, необходима колкото на историка, толкова и на художника на словото, у Стефан Груев е въвн от съмнение. Тя именно му е позволила да изгради внушително, цялостно, но и с тънки детайли образа на своя герой — цар Борис III — да постигне истински художествени внушения при предаването на историческите събития и ситуации, с вроден вкус да поднесе ярки подробности, да оживи своя разказ за историята. Ако внимателно се вгледаме във всяка глава, ще забележим, че тя е построена повече по законите на изкуството на художествената проза, отколкото като научна проза.

Обяснението на специфичните достойнства и аромати на тая книга за мене е просто — съдбата на автора. Александър Блок казваше, че един лирически поет е толкова по-голям, колкото повече и по-добре съдбата му се отразява в стиховете. Изглежда, това важи за всяко културно дело. Невъобразимо тънки и богати, косвени и преки, външни и глъбинни са нещата, които свързват автора с неговата творба. В нашия случай ние имаме, изглежда, един от най-комплицираните случаи, при това комплицирани не само субективно-творчески, но и обективно исторически. За мене всичко, в буквалния и преносен смисъл, свързва Стефан Груев с тая книга след щастливата му среща с Д. Велков и това е подводният, дълбокият пласт, откъдето извира нейната значимост и блясък. Невидими на повърхността, но особено важни са факторите, които предопределят сюжета, жанра, тона на книгата.

Това е преди всичко автобиографичният момент. Стефан Груев е син на Павел Груев, началника на частната канцелария на цар Борис III. Всичко в книгата става част от спомена от детинството, дълг към бащината памет, връщане към годините на младостта. След това — авторът на тая книга е отломка от събитията, за които разказва, те са предопределили половинвековната му изгнаническа съдба, която, дори и да е благополучна, остава изгнаническа. Тази книга е начинът той да си върне отново родината, щастливите години на младостта, да изпълни дълга пред паметта на баща си и т.н. Това е все един и все омагьосан кръг на едно съществуване, в което е съзрявал, от което се е откъснал духовен плод. Във всеки случай, без да се вникне достатъчно във всичко това, трудно ще се разберат носталгичната интонация, подводната лирика, патетичният патриотичен тон, особено

когато ни се разказва за „мистериозната привлекателност на тази земя“.

В лицето на Стефан Груев нашата историография и биографична литература са имали един голям шанс и в друга една посока. За никого от нас не са били достъпни и вероятно още известно време ще останат недостъпни изворите бази, в които той е имал възможност да се рови. (Разбира се, и той е бил оцетен, като не е имал възможност да разполага със сведенията и източниците тук, в страната.) Аз не говоря вече за това, че Стефан Груев е запълнил една празнина, която така и щеше да си остане без неговия труд — разпитал е много свидетели за събитията и хората, които са били също изгнаници и някои от които вече отдавна не са между живите.

Надявам се, че „Корона от тръни“ ще сложи началото на преосмислянето на този съдбоносен период от българската история, който предопределя маса от бедите ни и до днес. В светлината на нашия страшен опит — и политически, и духовен — това е най-актуалният период за преоценки, въпреки че не виждам кой период и епизод от българската история не се нуждае от преоценка.

Слава богу, няма вече последна дума, никой няма право на нея, нито за епохата на Борис III, нито за самия Борис III, нито за кой и да е факт от нашето минало. И думата на Стефан Груев не може да претендира да е последна. Още повече една част от преценките на автора са по спорни въпроси, по някои от тях тъкмо отсега нататък предстои да се спори. Не бих желал също сравнително фриволната терминология на автора, напълно оправдана с оглед жанра на книгата, да става повод за педантични разпри. (Например назоваването на Стамболийски като „диктатор“ трябва да се приема условно, особено след диктаторските чудовища в нашия век, които познахме.) Като спорно, макар от друг порядък, бих посочил определението „неизбежно решение“, когато става дума за присъединяването на България към Тристранния пакт. Може да се допусне и друга възможност, която би ни открила вероятно нова историческа перспектива — ако беше прегазена от германците като неутрална, ако докрай отстояваше неутралитета си, България вероятно можеше да разчита на друго решение на следвоенните си проблеми. (Примерът на Дания неслучайно е бил сочен толкова често на българските политици от страна на англо-американската дипломация.)

Написана със замах, свободно, без идеологически капази, с артистичен блясък и несъмнена разказваческа дарба, „Корона от тръни“ навярно ще предизвика спорове. И това е добре, защото тя самата е пример как се върви напред и нависоко през спорни територии!

1 август 1990 г.

Тончо Жечев

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА



<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.